

Klonder, Andrzej

"Preussen nach dem Siebenjährigen Krieg", Ingrid Mittenzwei, Berlin 1979 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 71/2, 429-430

1980

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

i darczyńców, rozpoznanie ich herbów i inicjałów; autor podaje też tradycję szwedzką odnoszącą się do poszczególnych obiektów oraz poświęconą im literaturę, w tym katalogi wystaw. Tu zauważmy, że imię *Petrus de Buantkwo* oraz herby Prus II i Awdaniec na stopie kielicha z drugiej połowy XV w. w kościele Karola w Borás (nr 11) odnoszą się do Piotra zw. Spinek z Będkowa herbu Prus (zm. w 1496 r.), kanonika gnieźnieńskiego i poznańskiego. „Gmerk” na stopie kielicha z początku XVIII w. w kościele parafialnym w Od (nr 57) może być herbem Kuszaba (Paprzyca).

Katalog ma układ w porządku alfabetycznym miejscowości. Czytelne reprodukcje zabytków ułożone są według ich rodzajów (rzeźba, malarstwo, złotnictwo, odlewnictwo, tkaniny). Na końcu tomu zamieszczone są streszczenia angielskie i szwedzkie, obcojęzyczne spisy ilustracji oraz indeks nazw osobowych.

S.K.K.

Ingrid Mittenzwei, *Preussen nach dem Siebenjährigen Krieg. Auseinandersetzungen zwischen Bürgertum und Staat um die Wirtschaftspolitik*, Akademie, Berlin 1979, s. 266.

Ostatnie trzydziestolecie XVIII w. to zdaniem autorki omawianej pracy okres narastającego kryzysu ustroju feudalnego i tworzenia się społeczeństw kapitalistycznych w takich krajach jak Anglia, USA a przede wszystkim Francja. W pozostałych rejonach Europy miał miejsce proces stopniowego przekształcania się mieszczaństwa w burżuazję. Równocześnie absolutystyczne rządy wielu państw (monarchia Habsburgów, Hiszpania, kraje niemieckie) podejmowały próby dostosowania istniejącego ustroju do zachodzących przemian społecznych i gospodarczych. Podobne wysiłki podjął też w państwie pruskim po zakończeniu wojny siedmioletniej Fryderyk II. Właśnie stosunek mieszczaństwa do polityki gospodarczej króla i podległej mu biurokracji, jak również różnorodne skutki tej polityki, znajdują się w centrum zainteresowań autorki. Dokładne zbadanie tych problemów pozwoli jej zdaniem pełniej odpowiedzieć na pytanie o przyczyny, dla których rewolucyjna burżuazja francuska nie znalazła naśladowców wśród mieszczaństwa niemieckiego. Kwestię tę próbowali już wyjaśnić badacze zachodnio-niemieccy, np. I. Schwieger w wydanej w 1971 r. w Kilonii pracy „Das Bürgertum in Preussen vor dem französischen Revolution”, jednak I. Mittenzwei uznała, że w oparciu o bogate archiwalia Poczdamu i Merseburga może dojść do pełniejszych wniosków niż korzystający głównie ze źródeł wydanych drukiem badacz z RFN.

Autorka pisząc o mieszczaństwie pruskim, wyłączyła poza ramy swych rozważań drobnomieszczaństwo (*kleine Warenproduzenten*- rzemieślników?), ograniczając się do omówienia problemów nurtujących kupiectwo i posiadaczy manufaktur.

Merytoryczne wywody autorki otwiera omówienie kryzysowej sytuacji gospodarczej Prus po 1763 r. (spadek produkcji, wzrost kosztów utrzymania) oraz środków podejmowanych przez monarchę dla ochrony produkcji rodzimej (system ceł), równocześnie jednak godzących w pruski handel zagraniczny. Wiele uwagi poświęciła I. Mittenzwei poglądom ekonomicznym panującym wśród stanowiącej w państwie autonomiczną siłę społeczną biurokracji, nie zawsze zbieżnym z dążeniami i celami Fryderyka II. Dla znacznej części aparatu państwowego wzorem państwa rozwiniętego, opierającego swój dobrobyt na handlu była Holandia. Prowadzono także długotrwałe a zarazem bezowocne dyskusje na temat reformy rzemiosła (cechów) oraz problemów podatkowych.

W pracy zostały też przedstawione teorie ekonomiczne, popularne również wśród mieszczaństwa niemieckiego. Drogę do poprawy sytuacji gospodarczej widziano zarówno w protekcyjnie państwowym, jak i w stworzeniu warunków dla wolnej konkurencji. Różne koncepcje krzyżowały się w świadomości społecznej, zaś w ostatecznym rozrachunku tak mieszczaństwo jak i monarcha nie sformułowali założeń polityki gospodarczej przyszłości.

W zakończeniu autorka powraca do sprawy przyczyn bierności niemieckiego mieszczaństwa wobec wydarzeń rewolucji francuskiej. Wnioski o słabości tworzącej się dopiero również w Prusach burżuazji (brak kapitałów, niewielkie rozmiary produkcji, podziały prowincjonalne) i wynikającym stąd dążeniu do kompromisu z władzą, wydają się w świetle przedstawionych uprzednio materiałów oparte na solidnej podstawie. Walory użytkowe pracy, szczególnie dla badaczy rozpoczynających studia nad problematyką tego okresu historii Niemiec, podnosi bardzo obszerne zestawienie wykorzystanych źródeł i literatury.

A. K.

Janina Bieniarzówna, Jan M. Małecki, *Kraków w latach 1796—1918*, *Dzieje Krakowa* t. III, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1979, s. 436.

Pierwszy wydany tom syntezy obliczonej na pięć woluminów nie przynosi deklaracji redakcyjnych, z wyjątkiem uwagi, iż szeroko uwzględnia się problematykę kulturalną, polityczną i gospodarczą. W zwięzłej przedmowie wspomniano też, że mimo bogatej literatury tyczącej się dziejów dziewiętnastowiecznego Krakowa, nieraz wypadło sięgnąć do źródeł rękopiśmiennych. Książka dzieli się na cztery części („Pod rządami austriackimi i w Księstwie Warszawskim (1796—1815)”; „Wolne Miasto Kraków”; „Od Wiosny Ludów do powstania styczniowego”; „W dobie autonomii galicyjskiej (1866—1918)”. Każda z nich liczy od kilku do kilkunastu rozdziałów, opatrzonych przeważnie efektownymi, nieco literackimi tytułami.

Słusznie włączono okres I wojny światowej, która w przeciwieństwie do Warszawy nie przyniosła miastu większych zmian. Wielowątkowa narracja wydaje się dobrze zintegrowana w ciągu chronologicznym. Informacja faktograficzna przeważa nad oceną, jest jednak wszechstronna i nie nazbyt szczegółowa. Autorzy zwracają uwagę na powiązania miasta z zapleczem i jego ponadregionalną rolę. Swe rozważania ilustrują zręcznie dobranymi, zwięzłymi cytatai, które przeważnie zostały zaczerpnięte z prasy i pamiętników. Stosunkowo najwięcej miejsca poświęcono szeroko rozumianej historii kultury oraz organizacji i funkcjonowaniu władz miejskich; nieco skromniej wypadły partie dotyczące rzemiosła, przemysłu i handlu.

Wartość tomu wydatnie zwiększa ponad 20 map i wykresów, kilkaset ilustracji, indeks topograficzny i osobowy oraz selektywna bibliografia. Osobno należy wspomnieć staranną oprawę edytorską.

A. S.